

DEMOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA ALBANIJE

TINA BUŽLETA, IVAN ŠULC

U radu se analiziraju suvremeni demogeografski procesi u Albaniji kao posljedica suvremenih društveno-gospodarskih promjena. Osnovna obilježja ukupnog kretanja stanovništva su smanjenje stope rodnosti, snažni unutarnji i vanjski migracijski tokovi koji dovode do polarizacije stanovništva i gospodarskog razvoja te brojnih društvenih problema. Dobni sastav stanovništva, unatoč starenju, pogoduje snažnom društveno-gospodarskom razvoju, no kao važnim ograničavajućim čimbenikom pokazuje se nepovoljan obrazovni sastav.

UVOD I OPĆA OBILJEŽJA

Republika Albanija (28.748 km²) smještena je uz Otrantska vrata i graniči s Crnom Gorom, Kosovom, Makedonijom i Grčkom (Bërxfholi i dr., 2003). Geografski položaj na prijelazu iz Jadranskog u Jonsko more i prometno-geografska izolacija od kopnenih susjeda usmjerili su društveno-gospodarski razvoj na priobalje. Povoljan geostrateški položaj „na vratima Balkana/Jadrana“ razlog je povijesnih pretenzija stranih sila na teritorij Albanije. U geografskoj regionalizaciji se, zbog smještaja na Sredozemlju i maritimne orijentacije, svrstava u Južnu

Europu, ali se zbog historijsko-geografskog razvoja i kulturnih obilježja, često smatra dijelom i Jugoistočne Europe.

Albanija je brdsko-planinska zemlja s 80% površine iznad 200 m nadmorske visine. U reljefu se izdvajaju tri cjeline. Vapnenačke Prokletije (2694 m), sjeverno od rijeke Drim, najjužniji su dio Dinarida. Šarsko-pindsko gorje, građeno od paleozojskih i mezozojskih eruptiva proteže se kroz cijelu Albaniju (južno od rijeke Drim). Pruža se u više planinskih lanaca visine i 2700 m (najviši vrh Maja e Korabit 2751 m), odvojenih duboko usječnim riječnim dolina-

ma. Prijelaz prema obalnoj nizini čini niže pobrđe građeno od tercijarnog vapnenca i fliša (Atlas Europe 1997). Planinski prostor prometno je slabo povezan, naseljenost je disperzna, a gospodarstvo se temelji na samoopskrbenoj poljoprivredi (stočarstvu). Jadranska priobalna nizina, širine 10-60 km, močvarna, s učestalim epidemijama malarije, do 1950-ih je bila slabije naseljena. Tek je melioracija omogućila razvoj poljoprivrede i vrednovanje niske i nerazvedene obale. Obala uz Jonsko more je uska i uglavnom nepristupačna. Klima iz sredozemne (Csa; 650 mm) uz obalu prelazi u varijante vlažne snježno-šumske (Df) u unutrašnjosti (do 3000 mm). Sredozemna vegetacija u unutrašnjosti prelazi u hrastove šume, slijedi pojas bukovih šuma, a s visinom ih zamjenjuju crnogorične šume i planinski pašnjaci. Veće rijeke su Bojana (Bunës) i Drim (Drinit) (najduža; 285 km) na sjeveru, Mat, Erzeni, Shkumbini i Semanit u središnjem dijelu te Vjosë na jugu. Albaniji pripada dio Skadarskog, Ohridskog i Prespanskog jezera, no ti su prostori gospodarski slabo valorizirani.

Područje srednjovjekovnih albanskih kneževina 1503. g. ulazi u sastav Osmanškog carstva i stanovništvo prihvaća islam (Narodi Europe 1997). Nezavisnost stječe 1912. g., i nakon strane okupacije u Prvom svjetskom ratu, potvrđuje 1920. g. Talijani već 1939. g. pripajaju Albaniju radi kontrole Otrantskih vrata. Nakon oslobodilačke borbe Enver Hoxha 1946. g. uz pomoć Jugoslavije proglašava Narodnu Republiku Albaniju, uvodi komunističku diktaturu i provodi reforme. Ograničava se veličina posjeda, provodi kolektivizacija i zemlja se dijeli bez zemljašima. Agrarnim reformama uspijeva se smanjiti glad i smrtnost. U gradovima se potiče industrijalizacija temeljena na vlasti-

tim rudama. No, 1948. g. Albanija prekida suradnju s Jugoslavijom, okreće se SSSR-u i Kini, ali skorim prekidom svih odnosa s vanjskim svijetom (1978. g.) potpuno se izolira i, u uvjetima gospodarske autarkije i rastuće agrarne prenaseljenosti, sve više zaostaje. Godine 1985. Hoxha umire, a u ožujku 1992. g. provode se prvi parlamentarni izbori. Gospodarstvo ulazi u tranziciju i dio industrije propada, usitnjeni posjedi nakon denacionalizacije pokazuju se nerenabilnim, a stanovništvo iseljava. Albanija tako dočekuje pad socijalizma kao najslabije razvijena država s najjačim populacijskim rastom u Europi. Bankrotom nekoliko velikih tvrtki 1997. g. pada u novu gospodarsko-političku krizu, a opći ustanak dovodi zemlju na rub građanskog rata.

Snažan gospodarski rast 2000-ih posljedica je gospodarskih reformi, stranih ulaganja, približavanja EU i ulaska u NATO. BDP je od 1998. do 2008. g. povećan s 2,7 na 12,3 milijardi dolara, a bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika (paritet kupovne moći) 2008. g. iznosi 8.170 dolara (Hrvatska 18.420 dolara) (Albania – Data and Statistics 2009). Procvat doživljavaju turizam, trgovina i pojedine grane industrije. Te djelatnosti razvijaju se u većim gradovima priobalne nizine (Tirana /Tiranë/, Drač /Durrës/, Skadar /Shkodër/, Elbasan, Berat, Valona /Vlorë/, Gjirokastër), dok planinska unutrašnjost sve više zaostaje. S društveno-gospodarskom polarizacijom na nacionalnoj razini, rastu i privlačno-potisni čimbenici unutarnjeg prerasmjesta stanovništva i vanjske migracije. Stoga se u daljnjem dijelu analizira aktualni interaktivni odnos demogeografskih i prostornih procesa, te se ukazuje na suvremenu društveno-geografsku problematiku Albanije.

BROJ I RAZMJETAJ STANOVNIŠTVA

U Albaniji živi 3.194.000 stanovnika (procjena za 2009.) ili 110,3 st./km² (gustoća naseljenosti 1,5 puta veća od europskog prosjeka), što uz slabiju gospodarsku razvijenost, predstavlja prenaseljenost (Population and Density by Districts, 2009). Neravnomjeran prostorni razmještaj posljedica je prirodno-geografskih obilježja i polarizacije društveno-gospodarskog razvoja. U prošlosti, u uvjetima agrarne civilizacije, naseljenost je bila vezana uz obradive površine i pašnjake, a noviji gospodarski razvoj privlači siromašno ruralno stanovništvo u gradove i dovodi do polarizacije naseljenosti (sl. 1).

Prostor koncentracije stanovništva je nizinski obalni pojas širine 30 km, od Skadra (Shkodër) na sjeveru do Valone (Vlorë) na jugu, uključujući Drač (Durrës), Tiranu (Tiranë), Lushnjë i Fier, gustoće naseljenosti 150 – 1000 st./km², a većim riječnim doli-

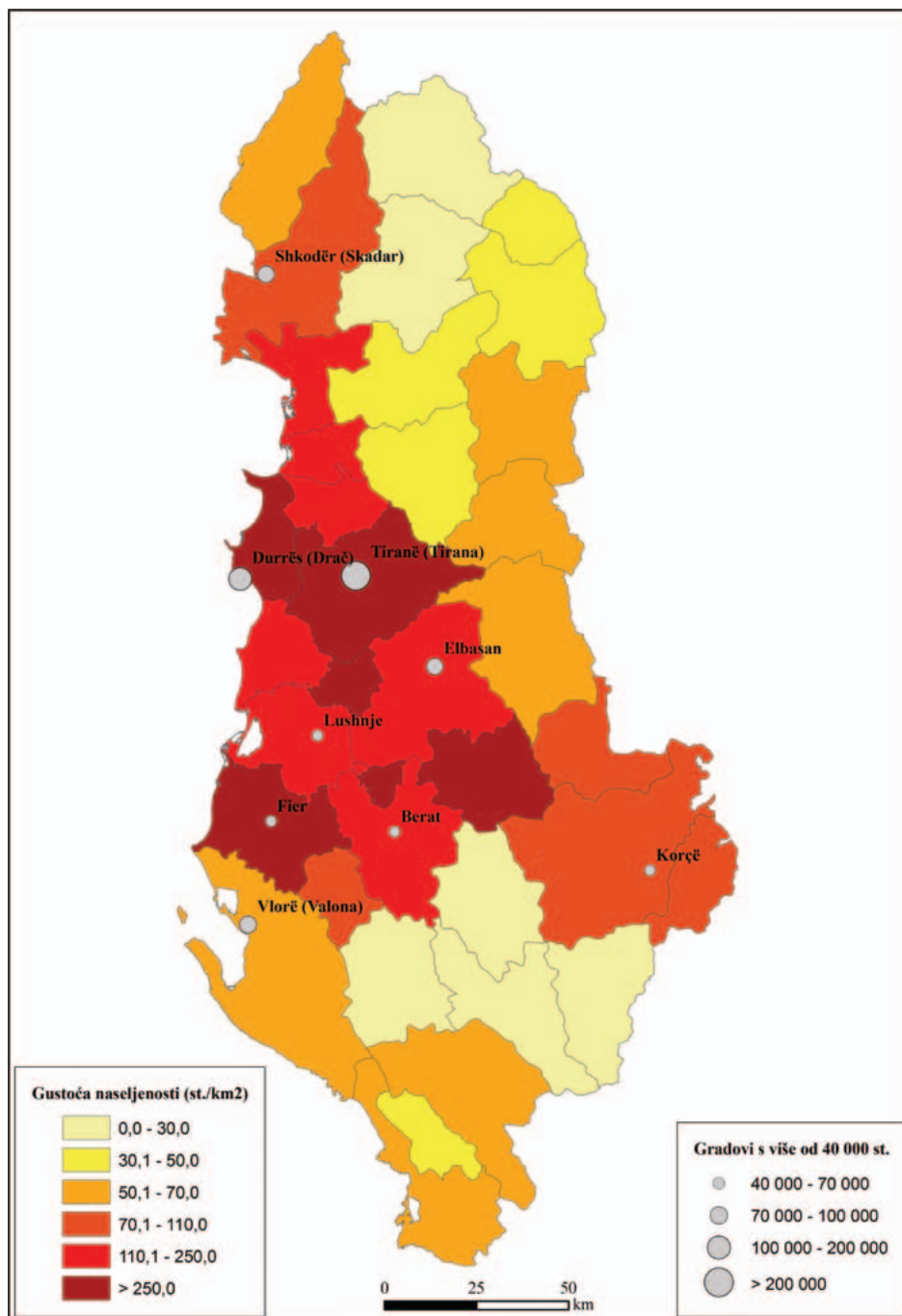
nama (Drim /Drint/, Erzeni, Shkumbini i Semanit) „prodire“ i u unutrašnjost (Bërzholi i dr., 2003). Distrikti Tirana (Tiranë) i Drač (Durrës), s 1/3 ukupnog stanovništva (> 550 st./km²) predstavljaju demografsku i gospodarsku okosnicu države. Gušće su naseljena i doline rijeka Semanit i Drim (Drint) te obale Ohridskog, Prespanskog i Skadarskog jezera. S druge strane, planinski okvir zemlje ispodprosječno je naseljen.

Relativno nizak stupanj urbanizacije ipak je znatno povećan u posljednjem desetljeću (s 43% 2001. g. na 49% 2009. g.) (Population by Districts 2001-2010). To je posljedica populacijskog rasta većih gradova (tab. 1; sl. 2), posebno Tirane (2001.-2010. porast za 200.000 stanovnika ili 77%) i Drača (66%), što uzrokuje brojne probleme. Niži stupanj urbanizacije (30-50%) imaju obalni i južni dio zemlje te Distrikt Skadar (Shkodër), a manje od 30% imaju rijetko naseljeni planinski prostori na sjeveru i jugoistoku.

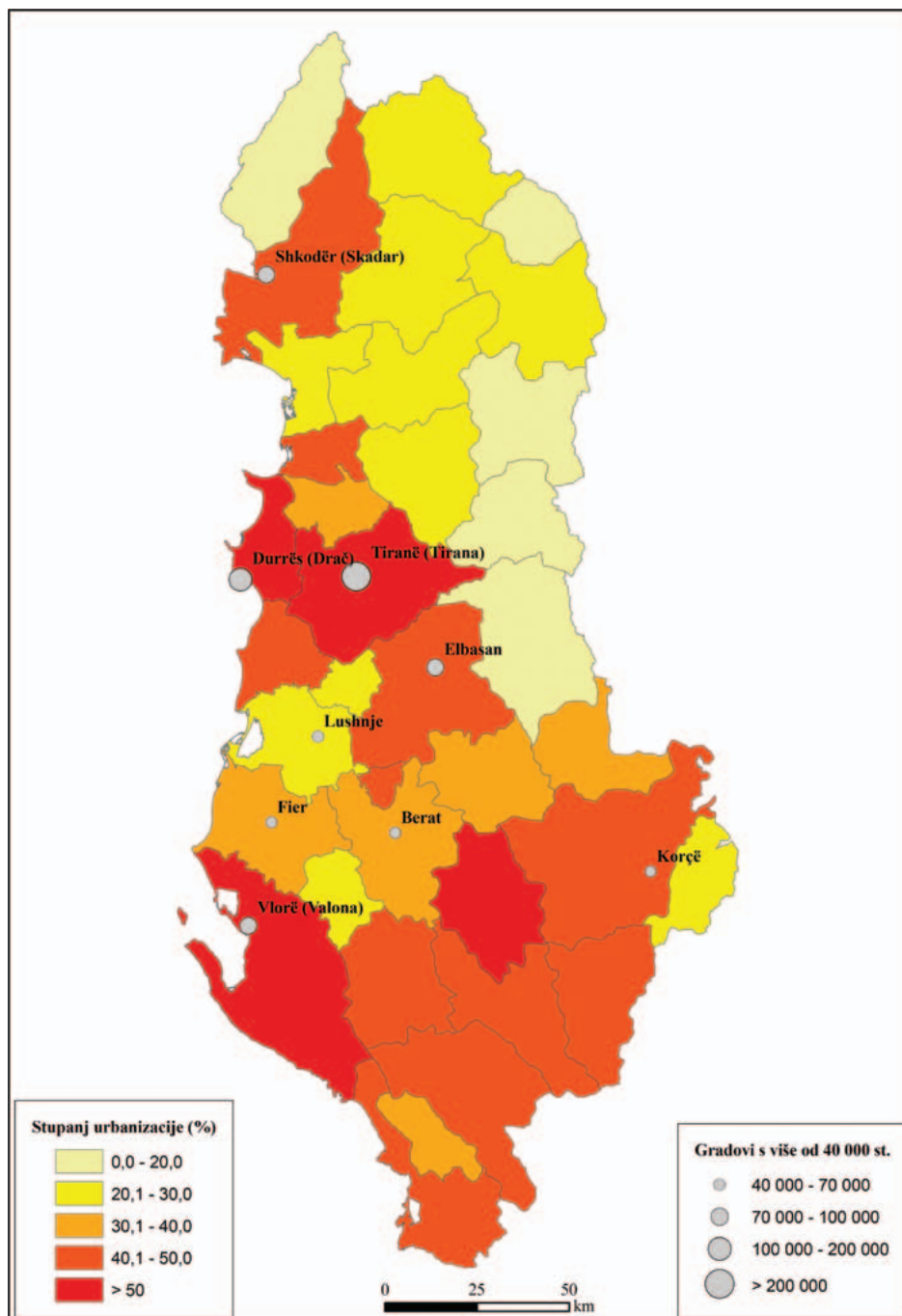
Tab. 1. Promjena broja stanovnika većih albanskih gradova 2001. – 2010.

Grad	Broj stanovnika		Prosječna godišnja stopa promjene (%)
	2001.	2010. (procjena)	
Tirana (Tiranë)	352.581	570.837	6,9
Drač (Dürres)	113.465	180.193	6,5
Elbasan	95.554	97.372	0,2
Skadar (Shkodër)	85.798	81.275	-0,6
Fier	56.297	61.382	1,0
Korçe	58.911	49.569	-1,7
Valona (Vlorë)	85.180	47.691	-4,9
Berat	45.572	42.468	-0,8
Lushnjë	38.336	41.316	0,9

Izvor: World Gazetteer, Albania: largest cities and towns and statistics of their population 2010, <http://www.world-gazetteer.com/> (13.06.2010.)

Sl. 1. Gustoća naseljenosti po distriktima i veći gradovi Albanije 2009. god.
Izvor: Population and Density (2009); World Gazetteer (2010)

Sl. 2. Stupanj urbanizacije po distriktima i veći gradovi Albanije 2009. god.
Izvor: Population by Districts (2001-2010); World Gazetteer (2010)

OPĆE (UKUPNO) KRETANJE STANOVNIŠTVA

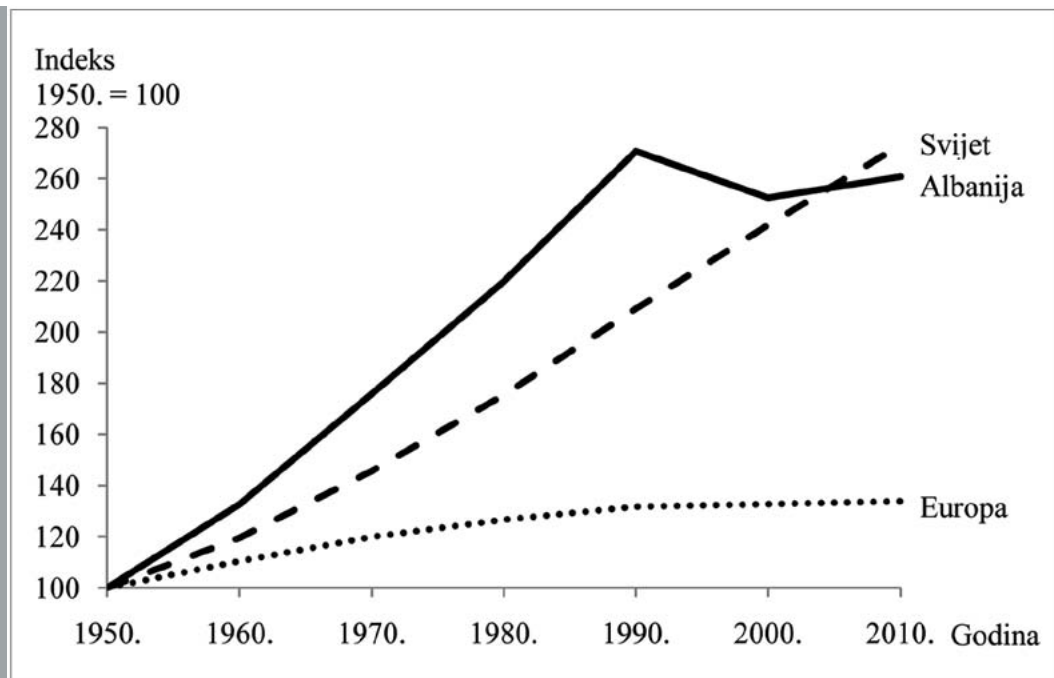
Populacijski rast Albanije u 20. st. bio je

najbrži u Europi (bez Kosova) (tab. 2). Od 1926. do 1990. g. broj stanovnika povećan je čak četiri puta (Bërxfholi i dr., 2003)! Takvo kretanje odraz je političkih i društveno-

Tab. 2. Kretanje broja stanovnika Albanije 1950.-2005. (apsolutno i relativni pokazatelji; po odabranim godinama)

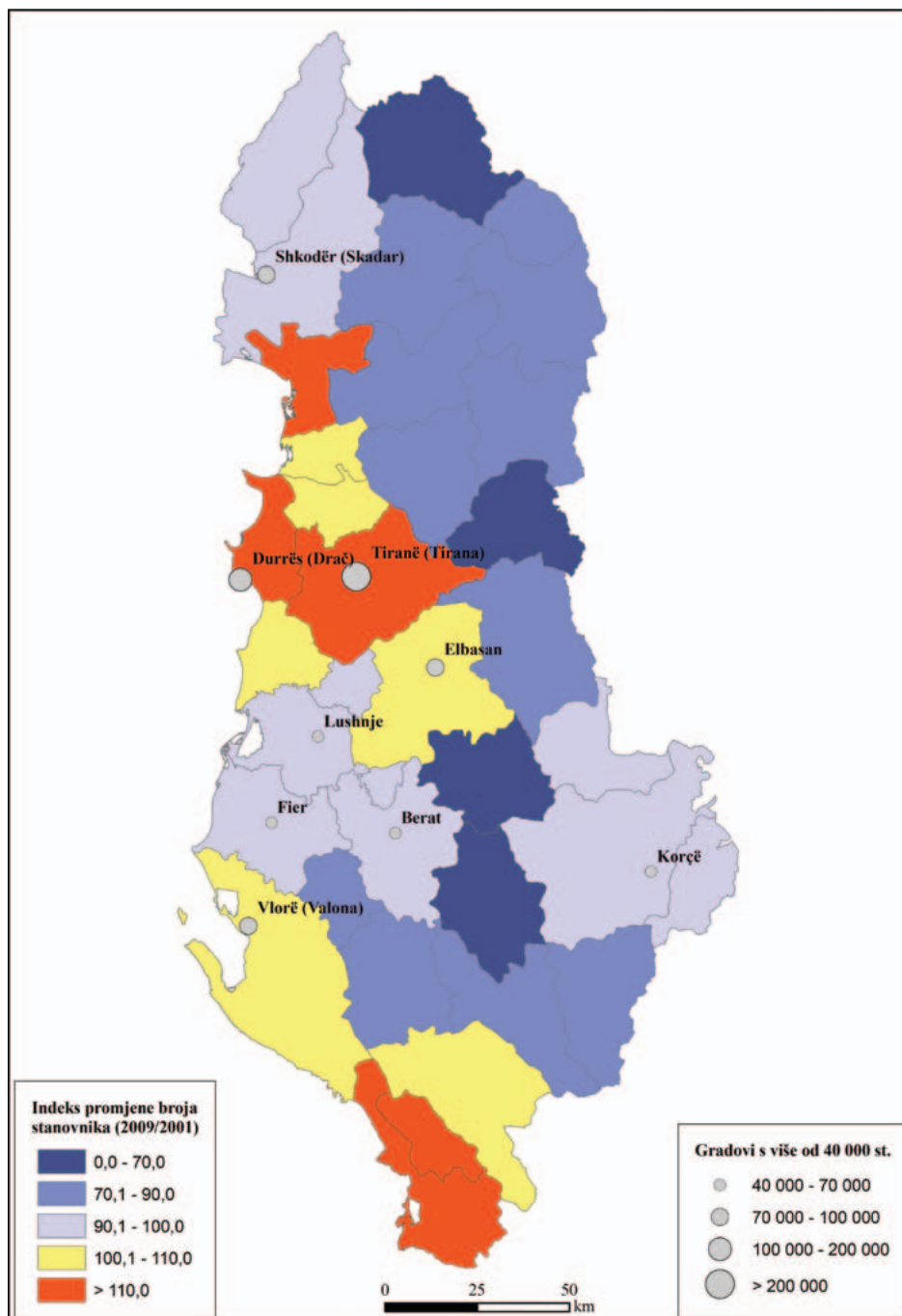
Godina	Broj stanovnika	Indeks (1950. = 100)	Lančani indeks	Prosječna god. stopa promjene (%)	Gustoća naseljenosti (st./km ²)
1950.	1.215.000	100,0	-	-	42
1960.	1.611.000	132,6	132,6	2,80	56
1970.	2.136.000	175,8	132,6	2,80	74
1980.	2.671.000	219,8	125,0	2,23	93
1990.	3.289.000	270,7	123,1	2,07	114
2000.	3.068.000	252,5	93,3	-0,70	107
2005.	3.111.000	256,0	101,4	0,14	110

Izvor: World Population Prospects, The 2008 Revision, United Nations Population Division, <http://esa.un.org/unpd/wpp2008/> (22.10.2010.)

Sl. 3. Usporedni prikaz kretanja broja stanovnika Albanije, Europe i svijeta 1950.-2010.

Izvor: World Population Prospects (2008)

Sl. 4. Indeks promjene broja stanovnika Albanije po distriktima 2001.-2009.
Izvor: Population by Districts (2001-2010); World Gazetteer (2010)

gospodarskih prilika. Prije Drugog svjetskog rata, postupnom primjenom medicinskih i tehničkih dostignuća, smanjuje se smrtnost, a u uvjetima visoke stope rodnosti, prirodni prirast raste. S obzirom na zabranu iseljavanja nakon Drugog svjetskog rata, prirodni prirast osnovna je odrednica ukupnog kretanja stanovništva (karakteristika „zatvorenih populacija“). Godišnje stope rasta najviše su od 1950. do 1970. (2,8%), no već u sljedećem desetljeću se smanjuju na 2,2% zbog smanjenja stope rodnosti.

Otvaranje granica 1991. godine omogućuje slobodno iseljavanje, koje zbog gospodarske zaostalosti zemlje poprima masovne razmjere. Kao posljedica iseljavanja, unatoč umjerenom prirodnom prirastu, broj se stanovnika 1990.-2000. smanjuje za 221.000 (6,7% ili 0,7% godišnje). Nakon 2000. godine, zbog ubrzanog gospodarskog razvoja, iseljavanje slabi pa broj stanovnika ponovno raste, ali slabijim intenzitetom (0,14% godišnje) (sl. 3).

Osnovne prostorne značajke općeg kretanja su polarizacija naseljenosti i koncentracija u velikim gradovima kao posljedica migracije selo-grad i vanjske migracije. Za razliku od obalnih područja, brdsko-planinska i ruralna područja zahvaćena su depulacijom (sl. 4).

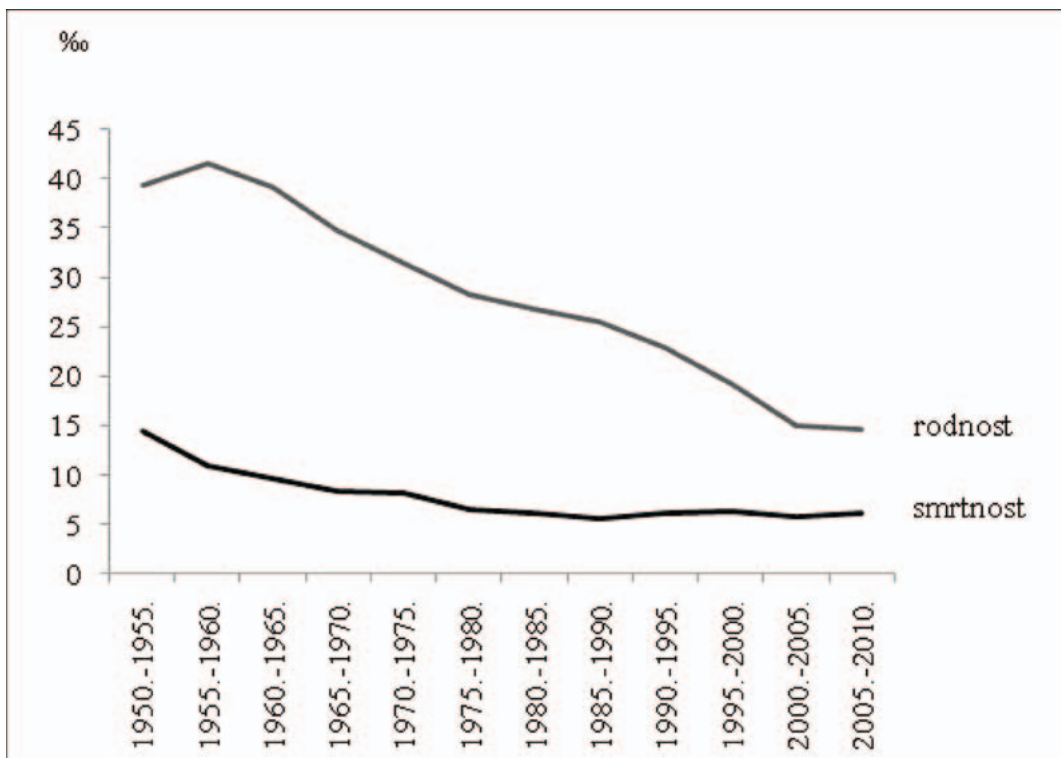
PRIRODNO KRETANJE

Sastavnice prirodnog kretanja su rodnost i smrtnost, a njihova je rezultanta prirodna promjena. Opća stopa rodnosti smanjuje se od 1960-ih, nakon dosegnutog maksimuma od 41,5‰ (1955.-1960.) (sl. 5). Stanovništvo Albanije tako u razdoblju 1975.-1980. ulazi u drugu podetapu demografske tranzicije (stopa rodnosti 28,3‰), a krajem 1990-ih i u treću (19,2‰) i 2009. g. iznosi 10‰ (World Population Data Sheet 2009).

Glavni čimbenici smanjenja stope rodnosti su selektivnost iseljavanja po dobi i spolu (u posljednja dva desetljeća), urbanizacija i promjena položaja žene u društvu. Industrijalizacija i urbanizacija mijenjaju odnos prema broju djece u obitelji. Za razliku od autarkične poljoprivrede, u kojoj više djece znači više ruku za rad, u gradovima su djeca uzdržavani članovi obitelji pa je naglasak na dobrom zdravlju, obrazovanju i blagostanju manjeg broja djece (Nejašmić, 2005). Osim toga, tradicionalno patrijarhalno društvo smatrano je protivnikom socijalističkog poretka pa je poticana ravnopravnost, obrazovanje i zapošljavanje žena izvan kućanstva, što dovodi do primjene kontrole rađanja i planiranja obitelji. Utjecaj na stopu rodnosti ima legalizacija pobačaja 1990-ih. Tako je 1975. godine zabilježeno 190 pobačaja na 1000 živorođenih, a 1995. godine čak 446 (Bërxfholi i dr., 2003).

S padom stope rodnosti smanjuje se i ukupna (totalna) stopa fertiliteta stanovništva Albanije (TFR; pojednostavljeno, prosječan broj djece u obitelji). TFR je smanjen sa 6,0 1950-ih na 2,0 (2000.-2005.) i niži je od vrijednosti na kojoj je osigurana jednostavna reprodukcija stanovništva (2,1). Unatoč tome, u Europi jedino Kosovo (2,5) ima viši TFR, a ostale države znatno su ispod tih vrijednosti (prosjek za Europu 1,4; Hrvatska 1,4) (World Population Data Sheet 2009; World Population Prospects 2008). To ukazuje na smanjujuću reprodukciju stanovništva, sužavanje dječje baze, a za posljedicu će imati daljnje usporavanje porasta broja stanovnika i demografsko starenje.

Stopa smrtnosti smanjuje se ispod 30‰ još početkom 20. st. (ulazak u demografsku tranziciju), 1932.-1945. iznosi 16,3‰; 1960.-1965. 9,7‰; 2000.-2005. 5,7‰ (Bërxfholi i

Sl. 5. Kretanje stope rodnosti i smrtnosti stanovništva Albanije 1950.-2005. (prosjeci za petogodišnja razdoblja)

Izvor: World Population Prospects (2008)

dr., 2003). To je inducirano poboljšanjem zdravstvene zaštite, smanjenjem pothranjenosti i melioracijom priobalne nizine 1950-ih, koja je eliminirala malariju i omogućila razvoj poljoprivrede. Stopa smrtnosti (2000.-2005.) čak je dvostruko manja od europskog (11,7‰) ili hrvatskog prosjeka (11,4‰), što je povezano s višom rodnošću i povoljnijom strukturom albanskog stanovništva prema dobi (World Population Prospects 2008).

Budući da je stopa smrtnosti pod utjecajem dobnog sastava, bolju sliku smrtnosti i stupnja društvenog razvoja daju očekivano trajanje života pri rođenju i stopa smrtnosti dojenčadi. Produljenje očekivanog trajanja života za 20 godina u razdoblju 1950.-

2005., odnosno s 55,2 godine (1950.-1955.) na 75,7 godina (2000.-2005.) ukazuje na poboljšanje zdravstvene zaštite i porast životnog standarda. Albanija je tako prestigla neke tranzicijske zemlje (Slovačka 73,8 god; Hrvatska 74,9 god.) i približava se visokorazvijenim europskim zemljama (Ujedinjeno Kraljevstvo 78,5 god.; Italija 80,2 god.) (World Population Prospects 2008). Istovremeno stopa smrtnosti dojenčadi smanjena je s visokih 145‰ (1950.-1955.) na umjerenih 18,3‰ (2000.-2005.), što je ipak dvostruko više od europskog prosjeka (8,6‰) pa je nužno poboljšanje zdravstvene zaštite, posebno u ruralnim područjima (World Population Prospects 2008).

Kao posljedica smanjenja stope rodosti, stopa prirodne promjene smanjuje se s više od 30‰ (1955.-1960.) na umjerenih 9,3‰ (2000.-2005.), ali još je uvijek među najvišima u Europi. Visoke stope prirodne promjene nakon Drugog svjetskog rata u uvjetima zatvorene populacije anuliraju sporiji gospodarski rast i uzrokuju sve veću privrednu zaostalost.

MIGRACIJA

Novija migracija glavni je čimbenik polarizacije stanovništva i gospodarstva Albanije. U vanjskoj migraciji prevladava iseljavanje, dok je useljavanje znatno slabije. Jedini veći imigracijski val zabilježen je nakon rata na Kosovu 1999. godine, kad useljava oko polovice svih izbjeglica s Kosova (Migration Profile 2007).

Smatra se da je od 1990. do 2005. iz Albanije iselilo čak 860.000 ljudi ili 28% stanovništva (Migration Profile 2007). Prvi val uslijedio je neposredno nakon demokratizacije, a drugi nakon gospodarskog sloma 1997. godine. Iseljavanje se nastavlja i nakon 2000-ih, ali slabijim intenzitetom. Glavna emitivna područja su jadranska priobalna nizina (53%) i južna Albanija (26%), inače glavna odredišta unutarnje migracije (Bërzholi i dr., 2003). Razlog tome su nezaposlenost u gradovima kao posljedica propasti velikih državnih tvrtki i mogućnost bolje zarade u inozemstvu.

Odredište 80% emigranata su geografski i kulturno bliske Grčka i Italija. U Grčku je 1990.-2001. iselilo 365.000 osoba (pretežno iz južne Albanije), a u Italiju 165.000 (iz središnje i sjeverne Albanije). Ostale receptivne zemlje su SAD (10 000), Njemačka (10 000), Francuska (5000), Švicarska (5000) i Kanada (5000) (Bërzholi i

dr., 2003). S obzirom na nisku obrazovanost, muškarci rade u građevinarstvu i poljoprivredi (najčešće u sivom sektoru), a žene ostaju u kućanstvu kao domaćice. Tek u novije vrijeme malobrojne žene samostalno odlaze na studij ili rad u EU i SAD (Migration Profile 2007).

Emigracija je imala trenutni učinak na smanjenje broja stanovnika 1990-ih i odgođeni učinak na smanjenje stope rodosti i starenje stanovništva kao posljedicu selektivnosti migracije prema dobi i spolu. Migraciji je sklonije mlađe zrelo stanovništvo koje sa sobom „odnosi“ i buduće potomstvo. Iseljavanje pretežno muškog stanovništva u prvoj fazi emigracije (u Albaniji 75%) u domicilu uzrokuje neravnotežu po spolu u proširenoj „udajno-ženidbenoj dobi“ (20-35 g.), što utječe na broj sklopljenih brakova i stopu rodosti. To je razvidno u dobno-spolnoj piramidi za 2009. godinu (sl. 7). Dobro se uočava suženje kohorti u dobi 25-44, i to izrazitije u muškoj populaciji. Utjecaj emigracije na društveno-gospodarski razvoj uglavnom je pozitivan. S jedne strane, odljev u inozemstvo smanjio je populacijski pritisak na prirodne resurse i stopu nezaposlenosti, a doznake iseljenika na radu u inozemstvu podižu životni standard njihovih obitelji u Albaniji i utječu na porast gospodarske aktivnosti. Doznake tako čine 12% mjesečnog prihoda prosječnog kućanstva (2006./2007. g.), a ukupni iznos doznaka početkom 2000-ih bio je trostruko veći od stranih ulaganja i dvostruko veći od strane pomoći Albaniji (Migration Profile 2007). No, s obzirom na podrijetlo iseljenika, ekonomski učinak emigracije ograničen je na razvijenije priobalje.

Glavni smjer unutarnje migracije je selograd, kao posljedica rastućih razlika u gospodarskoj razvijenosti i boljih mogućnosti

foto: Ivan Šulc

Sl. 6. Megalomanska izgradnja kao posljedica razvoja turizma u Kruji

zaposlenja u gradovima. O razmjerima tog procesa govori podatak da je od 1992. do 2001. g. prebivalište promijenilo 1,4 milijuna osoba ili 40% ukupnog stanovništva. Stanovništvo iseljava iz izrazito siromašnih planinskih predjela na sjeveru i istoku zemlje (distrikti Tropojë, Has, Kukës, Pukë, Mirditë i Dibër), i odlazi u veće gradove (Tirana, Drač, Elbasan, Skadar, Korçë i Valona) i njihove okolice (Bërzholi i dr., 2003). Snažan priljev stanovništva u gradove odvija se masovno i stihijski, a ne prati ga razvoj komunalne i socijalne infrastrukture. Zastarjeli sustav komunalne infrastrukture uzrokuje česte nestašice električne struje i vode, posebno ljeti na obali, što ne pogoduje uspješ-

nijem turističkom i gospodarskom razvoju. Neriješeno zbrinjavanje čvrstog i tekućeg otpada uzrokuje sve veće onečišćenje vodotoka i tla. Gospodarski razvoj gradova ne može pratiti brzi populacijski rast, pa je nezaposlenost i dalje visoka. Nepostojanje prostornih planova implicira „slobodu“ izgradnje i eksploataciju prirodnih resursa, što dovodi do opće degradacije čovjekovog prirodnog i društvenog okoliša (sl. 6).

SASTAV STANOVNIŠTVA

SASTAV STANOVNIŠTVA PREMA SPOLU I DOBI (BIOLOŠKI SASTAV)

Sastav stanovništva prema spolu posljedica je diferencijalne rodosti (biološki

fenomen da se rađa 4-6% muške djece) i diferencijalne smrtnosti (rezultat uglavnom društvenih čimbenika) (Nejašmić, 2005). Tako u mlađim dobnim skupinama brojčano prevladavaju muškarci, a u starijim žene zbog veće smrtnosti muškaraca u svim dobnim skupinama (u razvijenijim društvima), čime se teži ujednačavanju njihovog brojčanog odnosa (Nejašmić, 2005). Sastav stanovništva Albanije 1950. i 2009. godine ukazuje na ravnotežu po spolu (koeficijent feminiteta 98,9 i 99,8) zbog višeg udjela mladog i nižeg udjela starog stanovništva. No, znakovit je višak žena u dobi 25-44 g. (2009. $k_f = 107,0$) zbog selektivnosti migracije po spolu. Naime, to je stanovništvo rođeno između 1965. i 1984. i u razdoblju 1990.-2000. ušlo je u zrelu dob te je natprosječno zahvaćeno iseljavanjem.

Sastav stanovništva Albanije prema dobi u razdoblju 1950.-2009. obilježava smanjenje udjela mladog (0-14 god.) te povećanje

udjela zrelog (15-64 god.) i starog stanovništva (65+) (tab. 3). Smanjenje udjela mladog stanovništva za više od trećinu (s 39,0 na 23,4%) posljedica je tranzicije rodosti u posljednjih 50 g. i spomenute selektivnosti emigracije. Udjel zrelog stanovništva povećan je s 54,0 na 67,2% ulaskom u zrelu dob brojčano jakih generacija rođenih za visokih stopa rodosti 1950.-1990. Unatoč prednostima mlade radne snage (inovativnost, poduzetnost, viša produktivnost), u uvjetima opće gospodarske zaostalosti, to je dovelo do agrarne prenaseljenosti, migracije selograd, nezaposlenosti i vanjske migracije. Stoga budući razvoj treba temeljiti na obrazovanju i korištenju tih potencijala kako bi se spriječio odljev mlađih i obrazovanih.

Iako među najmlađim u Europi, stanovništvo Albanije je u posljednjem desetljeću izloženo demografskom starenju (prelaskom razine od 8% starog stanovništva), što je posljedica smanjenja rodosti, pro-

Tab. 3. Pokazatelji biološkog sastava stanovništva Albanije 1950. i 2009. te Europe 2005. g.*

Godina	k_f	Velike dobne skupine (%)			I_s	k_d	$k_{d,s}$
		0-14	15-64	65+			
1950.	98,9	39,0	54,0	7,0	18,2	85,3	13,1
2009.	99,8	23,4	67,2	9,4	40,2	48,8	14,0
Europa	107,9	15,9	68,2	15,9	100,2	46,6	23,3

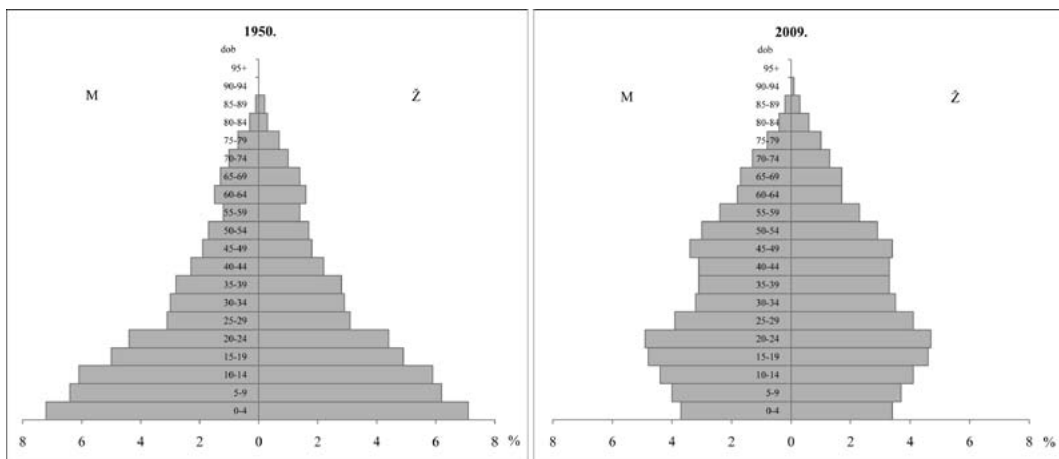
* k_f – koeficijent feminiteta – broj ženskih na 100 muških stanovnika

I_s – indeks starosti – broj starih (65+) na 100 mladih stanovnika (0-14)

k_d – koeficijent ukupne dobne ovisnosti – opterećenost stanovništva u radno sposobnoj dobi (15-64) stanovništvom u predradnoj (0-14) i postradnoj dobi (65+)

$k_{d,s}$ – koeficijent dobne ovisnosti starih – opterećenost stanovništva u radno sposobnoj dobi (15-64) stanovništvom u postradnoj dobi (65+)

Izvor: izračunato prema: Annual average population by Age-groups, 2001-2010, Institute of Statistics, <http://www.instat.gov.al/> (15.06.2010.) (za Albaniju 2009.); World Population Prospects, The 2008 Revision, United Nations Population Division, <http://esa.un.org/unpd/wpp2008/> (22.10.2010.) (za Albaniju 1950. i Europu 2005.)

Sl. 7. Dobno-spolna piramida albanskog stanovništva 1950. i 2009.

Izvor: Annual Average Population by Age-groups (2001-2010) (za 2009.); World Population Prospects (2008) (za 1950.)

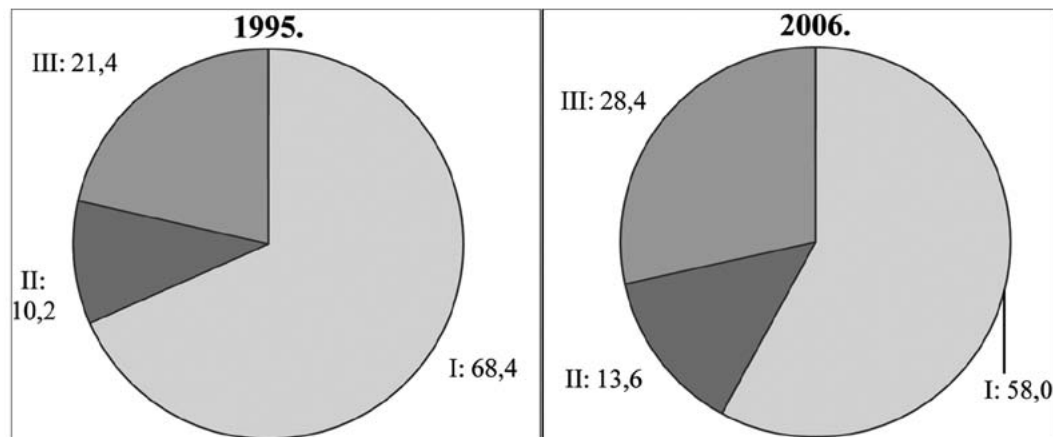
duljenja životnog vijeka i iseljavanja. To pokazuje i indeks starosti koji je 2009. godine prešao kritičnu vrijednost 40,0. Ipak, na povoljniji dobni sastav ukazuje i usporedba albanskog indeksa starosti i koeficijenta dobne ovisnosti starih s europskim (tab. 3), što ima i veliku praktičnu važnost (npr. manja izdvajanja za mirovine).

Uočeni demografski procesi vidljivi su u dobno-spolnoj piramidi stanovništva Albanije 1950. i 2009. godine (sl. 7). Još 1950. godine stanovništvo je bilo izrazito mlado (ekspanzivno) (piramida konkavnih strana), sa širokom dječjom bazom i malo starog stanovništva. No, 2009. g. već ima oblik urne (ili kapi), karakteristične za staro ili kontraktivno stanovništvo. Već spomenuti manjak stanovništva u dobi 25-44 g. posljedica je iseljavanja. Sužavanje kohorti 0-14 dijelom je posljedica smanjene rodности uslijed iseljavanja fertilnog kontingenta, a dijelom i zbog tranzicije rodности. S obzirom na brojnije skupine u dobi 15-25 g., koje su ušle ili ulaze u „udajno-ženidbenu dob“ očekuje

se kratkotrajni porast stope rodности, ukoliko te dobne skupine ne budu zahvaćene jačim iseljavanjem.

DRUŠTVENO - GOSPODARSKI SASTAV

Albanija je, uz Kosovo, jedina europska zemlja u kojoj je još uvijek većina radno aktivnog stanovništva zaposlena u primarnom sektoru (58%). Razlozi takvog stanja su opća gospodarska nerazvijenost u socijalističkom razdoblju s dominacijom autarkične poljoprivrede. Razvoj ostalih grana gospodarstva omogućen je tek demokratskim promjenama, kada trgovina i turizam doživljavaju uspon i privlače latentne viškove radne snage iz ruralnih područja. Unatoč propasti dijela rudarstva i industrije u tranziciji, udjel zaposlenih u sekundarnom sektoru povećava se s 10 na 14% (1995.-2006.) zahvaljujući isključivo građevinarstvu (sl. 8). To je posljedica razvoja snažnog razvoja turizma i trgovine u priobalnoj nizini te rasta potražnje za stambenim prostorom potaknutog snažnim priljevom stanovništva. Uslužni

Sl. 8. Sastav stanovništva Albanije prema sektorima djelatnosti 1995. i 2006. godini (u %)

Izvor: Total Employment by Economic Activity (2007)

sektor, unatoč apsolutnom smanjenju broja zaposlenih u zdravstvu i obrazovanju (!), bilježi relativni porast zbog razvoja trgovine i turizma u gradovima (Tirana, Krujë, Elbasan, Gjirokaster).

Obrazovni sastav stanovništva, kao i dobni, predstavlja važan čimbenik društveno-gospodarskog razvoja (tab. 4). Stopa

nepismenosti iznosi relativno niskih 1,6% (2001), ali analiza obrazovnog sastava prema školskoj spremi pokazuje poražavajuće stanje: 66,4% stanovništva starijeg od 15 godina nema ni primarno obrazovanje, a samo 6,2% ima tercijarno obrazovanje (Census of Albania 2001). U ruralnim područjima čak 81% nema ni primarno obra-

Tab. 4. Sastav ukupnog urbanog i ruralnog stanovništva Albanije starijeg od 15 g. prema stupnju dosegnutog obrazovanja 2001. g. (u %)

	Dosegnuti stupanj obrazovanja (u %)*				I_o^{**}
	$<O_I$	O_I	O_{II}	O_{III}	
Urbano	47,6	3,6	36,7	12,1	9,3
Ruralno	81,1	2,1	15,3	1,5	0,3
Ukupno	66,4	2,7	24,7	6,2	2,3

* $<O_I$ – nezavršeno primarno; O_I – primarno; O_{II} – sekundarno; O_{III} – tercijarno i više obrazovanje

** I_o – indeks obrazovanosti – odnos udjela stanovništva sa završenim sekundarnim i tercijarnim obrazovanjem i stanovništva bez završenog primarnog obrazovanja.

Računa se po formuli $I_o = O_{II} \cdot O_{III} / <O_I$

Izvor: Census of Albania, 1 April 2001: Resident Population by Educational Attainment, Economic Status, Age Group, Sex, Urban and Rural Zones, Institute of Statistics, http://www.instat.gov.al/repoba/english/default_english.htm (24.10.2010.)

zovanje. Situacija je nešto povoljnija u gradovima, što pokazuje i indeks obrazovanosti (I_o), koji za ukupno stanovništvo iznosi relativno niskih 2,3, za gradove 9,3, a za ruralna područja samo 0,1. Ogromne razlike između urbanih i ruralnih područja dodatno se produbljuju preseljavanjem obrazovanijeg stanovništva u gradove radi boljih mogućnosti zaposlenja. Iz navedenog proizlazi da je obrazovni sastav glavni ograničavajući čimbenik društveno-gospodarskog razvoja Albanije, a posebno ruralnih područja, te da je povećanje obrazovne razine osnovni preduvjet daljnjeg napretka.

KULTURNO-ANTROPOLOŠKI SASTAV

Albanija je prema narodnosnom sastavu vrlo homogena. Čak 98,6% stanovništva su Albanci, a veće nacionalne manjine su Grci (66 000), koncentrirani na jugu uz grčku granicu, Makedonci (8000) na jugoistoku, i Cr-

nogorci (1200) u distriktu Skadar (Shkodër) (Bërxfholi i dr., 2003). Relativno brojna grčka manjina razlog je prijepora Albanije i Grčke, a u prošlosti je bila povod pretenzijama Grčke na „sjeverni Epir“. Oko 2 milijuna Albanaca živi izvan granica Albanije, uglavnom u susjednim državama. Najbrojniji su na Kosovu (čine 85% stanovništva), u Makedoniji (oko 20%; na području Skopja te uz Ohridsko jezero), i u Crnoj Gori (oko 6,5%) (Narodi Europe 1997).

Za razliku od narodnosnog sastava, vjerske razlike nisu bile temelj unutarnjih i sukoba. Za Hoxhine vladavine vjera je bila zabranjena i nije predstavljala poveznicu među narodom, a nema ni danas veliku ulogu u društvenom životu. 70% Albanaca u Albaniji su muslimani (suniti i beктаši), 20% su pravoslavci, uglavnom na jugu uz granicu s Grčkom, a 10% rimokatolici (uz crnogorsku granicu) (Narodi Europe 1997).

ZAKLJUČAK

Analizom je utvrđeno da stanovništvo Albanije nakon pada socijalističkog sustava doživljava brze društvene promjene te da se sve više približava europskim trendovima. Ubrzani gospodarski razvoj zbog svoje koncentracije u širem obalnom pojasu uzrokuje jaku unutarnju polarizaciju i degradaciju prirodnih i društvenih resursa. S obzirom na nepostojanje razvojnih planova na bilo kojoj razini, demografski i gospodarski procesi odvijaju se stihijski te produbljuju jaz između gradova i ruralne periferije.

S obzirom na nastavak postojećih društveno-gospodarskih procesa, očekuje se daljnja demografska i gospodarska polarizacija na nacionalnoj razini. Ruralni prostor u unutrašnjosti sve će intenzivnije biti izložen depopulaciji i starenju stanovništva, te će, u uvjetima nerazvijene privrede, sve više zaostajati. Priobalni će pojas i dalje bilježiti populacijski i gospodarski rast, povećavajući pritisak na okoliš, jednu od važnih razvojnih prednosti Albanije. Da bi se zaustavilo društveno-gospodarsko raslojavanje na nacionalnoj razini potrebna je učinkovita strategija kao osnovni preduvjet gospodarskog razvoja Albanije u cjelini. Smanjenje gospodarske zaostalosti za Europom u budućnosti bi trebalo usporiti emigraciju, o kojoj će, zbog smanjujuće prirodne reprodukcije, ovisiti i ukupno kretanje stanovništva. S druge strane, osnovni preduvjet uspješnog društveno-gospodarskog razvoja jest jest povećanje razine obrazovanja i korištenje vlastitih demografskih resursa.

LITERATURA:

Atlas Europe (ur. KLEMENČIĆ, M.), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1997.

Demographic atlas of Albania (ur. BËRKHOLI, A., DOKA, D., ASCHE, H.), Shtëpia Botuese, Tirana, 2003.

Narodi Europe (ur. PARAVIĆ, N., PARAVIĆ, J.), Naklada Zadro, Zagreb, 1997.

NEJAŠMIĆ, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.

IZVORI:

Albania – Data and Statistics (2009), World Bank, <http://www.worldbank.org.al> (21.10.2010.)

Annual Average Population by Age-groups, 2001-2010, Institute of Statistics, <http://www.instat.gov.al/> (15.06.2010.)

Census of Albania, 1 April 2001: Resident Population by Educational Attainment, Economic Status, Age Group, Sex, Urban and Rural Zones, Institute of Statistics, http://www.instat.gov.al/repoba/english/default_english.htm (24.10.2010.)

Migration Profile 2007: The Republic of Albania, IOM International Organization for Migration, <http://www.iom.hu/PDFs/Albania-Migration%20Profile.pdf> (14.06.2010.)

Population and Density by Districts, 1 January 2009, Institute of Statistics, <http://www.instat.gov.al/> (13.06.2010.)

Population by Districts 2001-2010, Institute of Statistics, <http://www.instat.gov.al/> (14.06.2010.)

Total Employment by Economic Activity 2007, Institute of Statistics, <http://www.instat.gov.al/> (15.06.2010.)

World Gazetteer, Albania: largest cities and towns and statistics of their population 2010, <http://www.world-gazetteer.com/> (13.06.2010.)

World Population Data Sheet 2009, Population Reference Bureau, http://www.prb.org/pdf09/09wpds_eng.pdf (23.10.2010.)

World Population Prospects, The 2008 Revision, United Nations Population Division, <http://esa.un.org/unpd/wpp2008/> (22.10.2010.)

TINA BUŽLETA, univ. bacc. geogr., Diplomski studij geografije, smjer Baština i turizam, II. godina
e-mail: tina.buzleta@gmail.com

IVAN ŠULC, univ. bacc. geogr., Diplomski studij geografije, smjer Baština i turizam, II. godina
e-mail: ivan.sulc.2006@gmail.com